

30 · Atomvåbendebatten 1963-1967

Op gennem 1960'erne videreførte kernevåbenmodstanderne kritikken af kernevåbneenes rolle i international politik. I Danmark var det „Kampagnen mod Atomvåben“ og „Aldrig mere Krig“, der var mest virksomme. Det gjaldt for begge bevægelser, at de betragtede sig som uafhængige af partipolitiske interesser. „Aldrig mere Krig“ stod dog politisk nær Det Radikale Venstre, medens „Kampagnen mod Atomvåben“ havde tætte forbindelser til Socialistisk Folkeparti.¹ I det følgende vil de to bevægelseres offentlighedsarbejde blive undersøgt, og det vil blive udredt, hvordan det etablerede politiske system og dagspressen reagerede herpå.²

Kritik af kernevåbenmodstandere

Antiatombevægelsen oplevede sin hidtil største succes i 1962, da 25.000 danskere som afslutning på en påskemarch fra Holbæk til København mødte op på Rådhuspladsen i København.³ Kernevåbenmodstanderne mente selv, at de havde høstet en sejr. I „Aldrig mere Krigs“ blad, „Pacifisten“, blev det anført, at antiatombevægelsens ene hovedmål – at „bringe de politiske problemer omkring den helt nye verdenssituation helt ind i den menige borgers daglige tankegang“ – nu var nået. Men sejren havde også sin begrænsning, for artiklens forfatter tvivlede mere på, om bevægelsens andet hovedmål – at overbevise politikerne om, at „atombevæbning af danske styrker“ ikke kunne „gennemføres ad demokratiets vej“ – var nået. Således var der endnu meget at kæmpe for. Den fortsatte kamp bestod i gennem øget folkelig tilslutning at få gjort op med den gældende politik om, at der ikke måtte være kernevåben på dansk jord under de nuværende omstændigheder, og i stedet få formulere en politik om, at der ikke under nogen omstændigheder måtte være kernevåben på dansk jord. Målet var – „i Den Store Sammenhæng“ – at gøre op „med terrorbalancens kvælende dødslogik.“ Lykkedes det, var det muligt at „bringe de pacifistiske idealer, tankerne om enig fred og frihed, over i realiteternes verden...“⁴

¹ Søren Hein Rasmussen, *Sæve alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, 1997, s. 51-52.

² Dette kapitel er i væsentlig grad inspireret af Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, 1991, og Klaus Jørgensen, *Atomvåbneenes rolle i dansk politik*, 1973.

³ Se hertil kapitel 9.

⁴ Artiklen var skrevet af en Frants Staugaard, der anbefalede læserne at engagere sig partipolitisk, om end han undlod at anbefale noget bestemt parti; men „[d]er kan ikke blive tale om så mange forskellige partier.“ Frants Staugaard, „En overbevisende sejr?“, *Pacifisten*, nr. 5, 29. årg., maj 1962, s. 54; jf. også Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 28.

Antiatombevægelsens øgede indflydelse i debatten kom blandt andet til udtryk ved, at alle Folketingets partier lod repræsentanter holde taler ved antiatommarchens afslutning i København i 1962. At bevægelsen havde fået politikerne i tale, hindrede ikke landets største partier i at tage afstand fra antiatombevægelsens aktiviteter. Således udtalte det konservative folketingsmedlem, generalmajor Erik Kragh på et offentligt møde 4. maj 1962, at ledende kernevåbenmodstandere „indirekte fremmer kommunisternes interesser, og de har behændigt udnyttet de purunges og de unges idealisme til også at spænde dem for vognen.“⁵ I det socialdemokratiske tidsskrift „Verdens Gang“ skrev Johan Christensen i et åbent brev til „Pacifisten“, at hverken Socialdemokratiets formand Viggo Kampmann eller fysikeren Niels Bohr søgte at „skjule eller tilbageholde kendsgerninger, der nøgternt fortæller om faren ved atomvåbnet.“ Imidlertid var det ifølge Johan Christensen „uvederhæftigt om man [dvs. antiatombevægelsen, anm.] får folk til at tro, at den vestlige verden ensidigt kan afskaffe kernevåbnet, uden at vi samtidigt prisgiver os til diktaturet.“⁶ Christensen forklarede i forlængelse heraf, at kernevåbenmodstanderne i et demokratisk samfund naturligvis havde ret til at ytre deres kritik af kernevåbnetens rolle i international politik. Imidlertid måtte politikere, der søgte at værne landet mod ydre farer, tage til genmæle over for antiatombevægelsens agitation.

Fællesnævneren i Erik Kraghs og Johan Christensens kritik af antiatomvåbenbevægelsen var, at enten gik man fuldt og helt ind for Danmarks kernevåbenpolitik som en del af NATO's forsvarsstrategi, eller også var man imod. Og var man imod Danmarks og NATO's politik, fremmede man Sovjetunionens og Warszawapagtens interesser. Alliancetilhængernes kritik byggede på den opfattelse, at forsvaret af Danmark i en krigssituation var baseret på det atlantiske kernevåbenarsenal. Også selv om Danmark ikke under de aktuelle omstændigheder ønskede atomvåben på dansk jord.

I „Pacifisten“ tog „Aldrig mere Krig“ afstand fra sådanne kritiske røster. Opfattelsen var her, at der måtte og skulle være plads til at indtage et frit standpunkt i debatten, og gennem flere kritiske artikler om Sovjetunionens kernevåben lod bladet forstå, at kernevåbenkritikerne stillede sig afvisende over for alle atomvåben, og dette uanset hvem der måtte have dem i hænde.⁷ Der er næppe tvivl om, at den holdning var dækkende for de fredsfolk, der politisk stod Det Radikale Venstre nær og antimilitaristiske kredse i Socialdemokratiet.⁸ I slutningen af 1962 blev det dog i den offentlige debat klart, at

⁵ „Til gavn for kommunismen“, *Vor Tid*, 18. årg., nr. 7, 30. maj 1962.

⁶ Johan Christensen, „Til min ven PACIFISTEN“, *Verdens Gang*, nr. 4 1962, s. 109-12, citeret s. 110.

⁷ Jf. „En udfordring“. Brev fra Kampagnen mod Atomvåben til den sovjetiske ambassade i København, optryk i *Pacifisten*, nr. 8, august 1962, 29. årg., s. 84; Laurids Larsen, „Der demonstreres på den røde Plads“, *Pacifisten*, nr. 9, september 1962, s. 90, 91, 93.

⁸ Søren Hein Rasmussen, *Sære alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, s. 20; Paul Hammerich, *Velfærd på afbetaling. En danmarkskronike 1945-72, 1977, 1981*, s. 642.

antiatombevægelsen faktisk blev udnyttet af danske kommunister i deres bestræbelser på at formulere en almen kritik af USA og NATO.

24. oktober 1962 blev der gennemført en demonstration i København, hvor omkring 10-11.000 danskere protesterede mod kernevåbnene. Arrangørerne var „Kampagnen mod Atomvåben“. Blandt talerne var den senere radikale folketingspolitiker Svend Haugaard, der var formand for „Aldrig mere Krig“, og Helge Foghmar fra „Kampagnen mod Atomvåben“. 24. oktober var ikke nogen tilfældig dag. Dels var den udnævnt til FN-dag, dels faldt den 24. oktober midt under Cubakrisen, der opstod efter, at amerikanske myndigheder havde opdaget, at Sovjetunionen var i færd med at opstille missiler på Cuba; missiler der kunne armeres med kernevåben.⁹ Demonstrationen havde udgangspunkt i den aktuelle krise, og i sin tale erklærede Foghmar, at danske kernevåbenmodstandere tog afstand fra både den amerikanske og den sovjetiske politik.¹⁰ Var demonstrationen endt foran Københavns Rådhus, havde den næppe vakt stor opsigt. I dagene op til demonstrationen havde „Land og Folk“ imidlertid tilskyndet sine læsere at tilslutte sig demonstrationen. Og på dagen havde deltagende DKP'ere omdelt pjecer og tryksager om krisen på Cuba.¹¹ Efter at demonstrationen var bragt til afslutning, og de sidste taler var holdt, valgte cirka 2.000 demonstranter at fortsætte protesten, idet deres mål var at gå til den amerikanske ambassade på Østerbro i København. Hvor slagordet foran Københavns Rådhus havde været „For FN – mod kernevåben“, lød parolen nu „Cuba Si – Yankee No“.¹² Da demonstranterne nåede ambassaden, begyndte enkelte at vælte parkerede biler, hvorefter politiet forsøgte at opløse demonstrationen. Situationen udviklede sig til korporlige sammenstød, hvorunder fire demonstranter og én politibetjent kom til skade, og to demonstranter blev anholdt.¹³

„Information“ tog hurtigt afstand fra aktionen. Under overskriften „Demonstranternes absurde slagord“ skrev journalisten David Jens Adler 25. oktober, at kampråbet „Cuba Si – Yankee No“ „fornuftigvis kun“ kunne „fortolkes som en mekanisk antiamerikansk reaktion“. Adler fortsatte: „Det er rent ud sagt ufatteligt, at antiamerikanismen kan give sig et saa kraftigt udslag i den vestlige verden paa et tidspunkt“ hvor USA havde anlagt en mådeholden og fredelig politik i den internationale konflikt, som man i samtiden fryg-

⁹ Det er omdebatteret, hvad der motiverede den sovjetiske og cubanske politik op til Cubakrisen, men klart står det dog, at krisen må ses i lyset af Svinebugtaffæren og opstillingen af amerikanske nukleare raketter i Tyrkiet. Se hertil John W. Young, *America, Russia and the Cold War, 1941-1998*, 1999, s. 100-101, 278.

¹⁰ Optrykt under titlen „FN – eller katastrofen“, *Pacifisten*, nr. 11, november 1962, 29. årg., s. 109-110.

¹¹ Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*, s. 81.

¹² Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 29; Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*, s. 80.

¹³ „Optøjer på Østerbro“, *Politiken*, 25. oktober 1962. Ifølge „Politiken“ var der dog blot tale om cirka 1.000 demonstranter.

Da demonstranterne med -Cuba si - Yankee no--plakaterne paa vej mod den amerikanske ambassade havde gjort forsøg paa at vaelte parkerede biler, var politiet klar over, at der ikke var tale om fredelig demonstration, men optøjer. Staven blev derfor trukket hurtigere, end Københavns politi plejer at gøre det. Atomkampagnen har udsendt en erklæring, hvori den frasiger sig ansvaret for optøjerne.
Læs i øvrigt side 3.

Demonstranternes absurde slagord

USAs Cuba-politik og dens
modstandere

Information den 25. oktober 1962.

tede ville ende i en storkrig.¹⁴ Den følgende dag udsendte Den konservative Pressetjeneste en meddelelse, der beskyldte „Kampagnen mod Atomvåben“ for at være en dækorganisation: „Kampagnen mod atomvåben sejler under falsk flag. Den burde skifte navn til Kampagnen for kommunistisk Verdensherredømme...“¹⁵ Kritikernes påstand om, at antiatombevægelsen tjente Sovjetunionens sag syntes i øjeblikket dokumenteret. Antiatombevægelsens renommé var blevet belastet.

„Kampagnen mod Atomvåben“ følte sig på én og samme gang misbragt af kommunisterne og misforstået af pressen. 28. oktober 1962 udsendte bevægelsen en pressemeddelelse:

„Så indtrængende det er os muligt udtaler forretningsudvalget for Kampagnen mod Atomvåben til de tusinder, der støtter vores arbejde: Afvis de forsøg, der i konservative og kommunistiske kredse gøres for at føre Kampagnen mod Atomvåben ind i en ensidig debat og stillingtagen til de spørgsmål, der i disse dage optager alle mennesker. Vor udfordring er klar: Mod de atomvåben der kan føre til udslettelse. Vi lover alle vore tilsluttede, at vi, såfremt vi ikke fremover kan føre denne linje i den offentlige debat og ved vore møder, hellere vil opløse vor bevægelse end se den misbragt af en ensidighed, der netop er årsag til menneskehedens katastrofale situation.“¹⁶

Det fremgik, at „Kampagnen mod Atomvåben“ opfattede Det Konservative Folkeparti og DKP som bevægelsens hovedmodstandere: De konservative fordi partiet konsekvent stillede sig afvisende til bevægelsens aktiviteter og beskyldte den for at gå kommunisternes ærinde; og DKP fordi partiet benyttede antiatombevægelsen som springbræt for kommunistisk kritik af NATO og USA. Ved indgangen til 1963 stod antiatombevægelsen i en meget vanskelig situation.

Påskemarch 1963

Den tiltagende kritik, som antiatombevægelsen var genstand for, fik ikke dens ledende aktivister til at opgive kampen mod kernevåbnene. 13. januar 1963 blev der annonceret endnu en påskemarch. Det skulle være den fjerde. Frem for at gentage turen fra Holbæk til København blev det besluttet, at den forestående protest skulle finde sted i det dansk-vesttyske grænseland. Årsagen var

¹⁴ David Jens Adler, „Demonstranternes absurde slagord. USAs Cuba-politik og dens modstandere“, *Information* (kommentar), 25. oktober 1962.

¹⁵ „Kampagne under falsk flag“, *Berlingske Tidende*, 26. oktober 1962. Også citeret i Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 30.

¹⁶ Citeret efter Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*, s. 81.

angiveligt, at den vesttyske antiatomvåbenbevægelse havde anmodet danske kernevåbenmodstandere om støtte til at imødegå de aktuelle planer om at bevæbne det vesttyske forsvar med kernevåben enten gennem en national kernevåbenbeholdning eller gennem MLF.¹⁷ I „Pacifisten“ opfordrede Svend Haugaard i marts 1963 „Aldrig mere Krigs“ medlemmer til at deltage i marchen.¹⁸ Måneden efter skrev Carl Scharnberg fra „Kampagnen mod Atomvåben“ en forsideartikel i samme blad, hvori også han opfordrede læserne til at tage del heri. Formentlig for at forhindre en gentagelse af begivenheden i København i oktober 1962 forbød han de deltagende at medbringe „egne slogan, agitationsmateriale m.v., dels fordi sådanne kan betyde et brud på det fælles grundlag i den danske atomkampagne, dels fordi noget sådant kan stille de tyske atomkampagnefolk i alvorlige vanskeligheder.“¹⁹ For at betone bevægelsens og marchens neutralitet understregede Scharnberg, at anvendelse af kernevåben var „i strid med FN’s ånd og bogstav og må betragtes som en forbrydelse mod menneskeheden“. Marchparolen skulle lyde: „Ingen atomvåben til Øst- eller Vesttyskland. Ja til dansk-tysk samarbejde – mod atomvåben“.²⁰

Da de vesttyske myndigheder blev gjort bekendt med antiatomkampagnens planer, rettede de henvendelse til det danske justitsministerium. I henvendelsen blev det forklaret, at de danske kernevåbenmodstandere ikke var velkomne i Vesttyskland. Dette budskab viderebragte den danske justitsminister Hans Hækkerup „Kampagnen mod Atomvåben“ 6. april 1963.²¹ CDU ønskede ikke udenlandsk indblanding i vesttysk politik.

Vesttysklands afvisning af de danske demonstranter fik ikke antiatombevægelsen til at skrinlægge initiativet. Skærtorsdag 11. april 1963 samledes de første demonstranter i Odense. Scharnberg opfordrede deltagerne til at udvise besindighed, når de nåede grænsen. Det eneste man ville opnå med håndgemæng var at styrke bevægelsens kritikere.²² Svend Haugaard formulerede noget tilsvarende i sin tale i Åbenrå.²³ De to taler afspejlede et af de problemer, som antiatomvåbenbevægelserne sloges med i 1960erne: På den ene side var det de ledende personers ambition at udvise smidighed og tålmodighed i agitationen mod kernevåbnene, men på den anden side bestod bevægelserne af en gruppe yngre mennesker, hvoraf nogle var af den opfattelse, at det var legitimt at betjene sig af ulovligheder som gadeoptøjer og civil ulydighed.

¹⁷ For en nærmere behandling af MLF og Danmarks politik i dette spørgsmål se kapitel 36.

¹⁸ Se hertil „Udtalelse fra Kampagnens landsledelse 13. januar 1963“, under rubrikken „Kampagneorientering“, *Pacifisten*, nr. 2, 30. årg., februar 1963, s. 21; rubrikken der indledes: „Atomprotestmarchen i påsken...“, *Pacifisten*, nr. 3, 30. årg., marts 1963, s. 29.

¹⁹ Citeret efter Carl Scharnberg, „Atomprotestmarchen overskrider grænsen“ (forside), *Pacifisten*, nr. 4, 30. årg., april 1963, s. 37, 43. Kursivering følger artiklen.

²⁰ Citeret sst., s. 43.

²¹ Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*, s. 82; Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 32.

²² Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*, s. 146, note 83.

²³ Svend Haugaard, „Hvor er der gærende kræfter!“ (forsiden), *Pacifisten*, nr. 5, 30. årg., maj 1963, s. 48, 55-56.

Da demonstrationstoget nåede Kruså lørdag 13. april, var der omkring 2.500 deltagere. Ved grænseovergangen måtte arrangørerne bringe marchen til standsning, da demonstranterne stod overfor mere end 100 bevæbnede vesttyske politibetjente. Demonstrationen blev afsluttet, før den nåede sit mål. I Padborg opstillede lokale demonstranter et banner med teksten: „De forlader nu Skandinavien – det atomfrie område“.²⁴

Atom-marchen i 1963 fik ikke samme opmærksomhed, som marchen i 1962 havde fået. For det første skrev aviserne ikke så meget herom.²⁵ For det andet var det kun lykkedes at få 1/10 så mange til at deltage i 1963 sammenlignet med marchen det foregående år. Enkelte reaktioner var der dog. Generelt ytrede de socialdemokratiske aviser kritik af marchen („Demokraten“ fra Aarhus var en undtagelse). Én af de aviser der formulerede sig mest kritisk var „Jyllands-Posten“:

„hvis nogen burde arrangere et protesttog i Danmark, var det de ansvarsbevidste kredse, der i dyb alvor føler sig overbevist om, at Danmark ville tjene freden og et krigsforebyggende vestligt militærapparat bedre ved at have et forsvar, som blot tilnærmelsesvis kunne tåle sammenligning med den eneste krigsmaskine, der kan tænkes at true Skandinaviens fred. Konsekvenser af dette ville naturligvis være atomladninger f.eks. til de raketter, som det danske forsvar allerede disponerer over, men som er af højst tvivlsom værdi uden de ladninger, de er fremstillet til at anvende.“²⁶

Hermed opfordrede „Jyllands-Posten“ regeringen til at omformulere kernevåbenpolitikken, der bestod i, at Danmark ikke skulle have atomvåben på dansk jord under de nuværende omstændigheder. „Information“ tog mere afslappet på påskens begivenheder. I ironiske vendinger blev det forklaret, at den danske kampagne stod i den

„beklagelige situation, at det, den kampagnerer imod, ikke findes i landet og ikke paatænkes indført, at dens maal er opfyldt, endnu før den blev startet, at den er i dyb overensstemmelse med regeringens og folketotalitetens allerede gennemførte bestræbelser. Det er ikke noget rigtigt inspirerende grundlag.“²⁷

„Information“ vurderede derfor, at antiatombevægelsens fremtid var uvis. Såfremt de folkelige bevægelser ønskede at videreføre deres kampagner på

²⁴ Klaus Jørgensen, *Atomvåbneenes rolle i dansk politik*, s. 84.

²⁵ Den vurdering er baseret på en gennemlæsning af *Berlingske Tidende*, *Jyllands-Posten*, *Politiken* og *Aktuelt* i dagene op til og umiddelbart efter påsken 1963.

²⁶ Citeret efter Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 32.

²⁷ „De tre kampagner“ (leder), *Information*, 16. april 1963.

dansk jord rettet mod dansk politik, kunne de lige så godt opgive foretagendet. Hvis de derimod valgte den ny retning og udvidede „dens program til anti-NATO, anti-Europa, anti-forsvar og anti-pop ... stiller sagen sig vel anderledes, men saa vil kampagnen også være blevet noget ganske andet.“²⁸ De følgende måneder skulle vise, at „Informations“ lederskribent havde ret i den vurdering.

Den fjerde atommarch afspejlede et typisk mønster. Formelt indtog bevægelsen et neutralt standpunkt i Øst-Vest-konflikten, men reelt aktionerede man i de fleste tilfælde imod vestlige forsvarspolitiske initiativer. I 1957 havde den polske udenrigsminister Rapacki i FN stillet forslag om etablering af en kernevåbenfri zone i Øst- og Vesttyskland samt i Polen og Tjekkoslaviet. NATO havde afvist forslaget. Med MLF overvejede NATO at oprette en fælles, multilateral atomslagstyrke i Vesteuropa under amerikansk kontrol. Fra sovjetisk side havde man kritiseret dette.²⁹ Nu – i 1963 – opfordrede antiatomkampagnen danskerne og regeringen til at argumentere for en kernevåbenfri zone i Centraleuropa, medens den samtidig ytrede kritik af MLF. Dermed efterlod bevægelsen det indtryk, at den stillede sig mere kritisk til vestlig kernevåbenpolitik end til den polske.

Folketingsvalg 1964

Når antiatombevægelsen mistede folkelig appel i midten af 1960erne, havde det flere årsager. For det første må det antages, at kritikerne havde en vis succes med at fremstille fredsfolkene som ufrivillige redskaber for sovjetisk propaganda. Klart stod det i al fald, at DKP'ere i 1960ernes begyndelse havde benyttet antiatombevægelsens demonstrationer som platform for NATO-kritik og antiamerikansk agitation (jf. ovenfor). For det andet spillede det formentlig en rolle, at Sovjetunionen og USA i juli 1963 underskrev en aftale om stop for overjordiske atomprøvesprængninger (hvilket også betød stop for radioaktivt nedfald).³⁰ Endelig må det antages, at der også var et element af mode over atommarcherne mellem 1960 og 1963.

I 1964 anlagde „Kampagnen mod Atomvåben“ en ny linje. Målet var stadig at agitere mod kernevåben, men strategien var en anden. Det næste valg til Folketinget skulle finde sted i 1964. I 1961 var valgretsalderen blevet sænket fra 23 til 21 år. Dermed øgedes antallet af stemmeberettigede med 400.000.³¹ „Kampagnen mod Atomvåben“ besluttede sig for at engagere sig i det forestå-

²⁸ Sst.

²⁹ Mere herom i kapitel 46, jf. Bent Jensen, *Bjørnen og haren. Sovjetunionen og Danmark 1945-1965*, 1999, s. 605-07.

³⁰ Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 34.

³¹ Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*, s. 86.

ende folketingsvalg. I april 1964 skrev Otto Glismann, Tage Hind, Carl Scharnberg og Henrik Jeppesen – alle medlemmer af forretningsudvalget for „Kampagnen mod Atomvåben“ – en artikel i „Pacifisten“. Heri forklarede de, at bevægelsens nye mål var, at tvinge danske politikere til at føre en „aktiv udenrigspolitik“, hvormed de mente, at det kommende folketing ikke skulle indskrænke sig til at afvise kernevåben på dansk jord, men virke for at fjerne kernevåbnene fra international politik. De fire forretningsudvalgsmedlemmer mente, at det gjaldt om at opnå „politisk konsekvens“. ³² Konkret blev det strategien, at bevægelsen skulle engagere sig i valgkampen gennem udgivelse af en „valgbog“, uddeling af pjecer og opsætning af plakater, aktiv deltagelse i de forestående valgmøder samt „ad skriftlig og mundtlig vej må vi indhente og bekendtgøre partiernes svar vedrørende de kommende fire års danske politik med hensyn til kernevåbnene.“ Endelig blev det et mål for kampagnen at „påminde vælgerne om, at valget 1964 er af altafgørende betydning for vort eventuelle bidrag til afspænding i verden.“ Dermed håbede man, at valget ville dreje sig om andet og mere end „parcelhuse, funktionærernes forhold, kilde-skat og lignende.“ ³³ „Kampagnen mod Atomvåben“ udarbejdede derpå fire pjecer, der handlede om henholdsvis 1) „Europa i tresserne – rustningskapløb og afspændingspolitik“, 2) „Strategi og kernevåben. Den multilaterale Atomslagstyrke“, 3) „Et klart nej til Atomvåben“ og 4) „Folketinget og udenrigspolitikken“. Op til valget blev disse pjecer sendt til omkring 1.300 folketingskandidater samt til flere hundrede kendte debattører. ³⁴

Allerede 15. april udskrev Krag folketingsvalg til afholdelse 22. september 1964. Der var således lagt op til en langstrakt valgkamp. ³⁵ Af en opinionsundersøgelse foretaget af Gallup ved indgangen til september fremgik det, at hele 44 pct. af de adspurgte opfattede boligspørgsmålet som valgets hovedtema. 33 pct. var af den opfattelse, at økonomien var det væsentligste emne. Kun 2 pct. anførte forsvarsspørgsmålet som det afgørende. Fordelt efter partitilhørsforhold var Det Radikale Venstres vælgere mest optagede af forsvarsspørgsmålet. Alligevel var det blot 4 pct. af disse, der opfattede dette spørgsmål som valgets vigtigste tema. ³⁶ Kernevåbenspørgsmålet blev således ikke det hovedtema, som „Kampagnen mod Atomvåben“ havde ønsket.

³² „Atomkampagnen vil kræve svar af politikerne...“ (bagside), *Pacifisten*, nr. 4., 31. årg., april 1964, s. 48.

³³ Sst.

³⁴ Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 35.

³⁵ *SF-Bladet* påbegyndte allerede valgkampen i juli, da det i en stort anlagt forsideartikel, „Socialdemokratiets dilemma“, agiterede for etablering af et arbejderflertal. *SF-Bladet*, nr. 28, 6. årg., 23. juli 1964, s. 1, 11. Dette synspunkt blev gentaget flere gange i de kommende numre af bladet, jf. Aksel Larsen, „Socialistisk flertal“, *SF-Bladet*, nr. 31, 6. årg., 13. august 1964, s. 5.

³⁶ Ugens Gallup nr. 31, 1964, „Boligen i valgets centrum“; http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1964_31.pdf. Offentliggjort 5. september 1964. Set 31. januar 2005.

Af debatten op til folketingsvalget ses det, at udenrigs- og sikkerhedspolitikken alligevel blev tematiseret. Ifølge en lederartikel i „Information“ havde det sin årsag i, at fire af landets mindre partier i deres agitation fokuserede på dette spørgsmål. Det var Det Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, DKP og det nystiftede Fredspolitisk Folkeparti.³⁷ På valgmøderne landet over engagerede „Kampagnen mod Atomvåben“ sig i debatterne, idet mange af bevægelsens medlemmer mødte op og afkrævede kandidaterne svar på spørgsmål om kernevåben. I den sammenhæng gjorde nogle af Socialdemokratiets folketingskandidater, hvad de kunne for at inddæmme kernevåbenmodstanderne. På et møde i Grundvigshus i København 2. september forsøgte kernevåbenmodstanderne at presse udenrigsminister Per Hækkerup til at tage afstand fra kernevåbnene. Ifølge „Informations“ referat havde Hækkerup udtalt: „Hvis man vil sikre sig mod kernevaaben paa dansk jord, saa skal man hverken marchere fra Holbæk til København eller trætte sine fødder andre steder: man behøver bare at gaa hen til valgstedet og stemme paa Socialdemokratiet“.³⁸ Med sit svar satte Hækkerup fingeren på „Kampagnen mod Atomvåbens“ ømme punkt. Folketinget havde allerede i 1950'erne afvist kernevåben på dansk jord under de nuværende omstændigheder, og skønt enkelte borgerlige aviser siden havde krævet, at danske raketter skulle armeres med kernevåben, var det aldrig blevet til noget. Socialdemokratiet understregede sit synspunkt og lod op til valget trykke en valgplakat med et billede af en atom-bombeeksplosion og teksten: „Et klart NEJ til atomvåben“³⁹

Skønt de tre NATO-partier under valgkampen stod fast på deres allerede artikulerede holdning, gav Carl Scharnberg forud for valgets afholdelse indtryk af, at kernevåbenmodstandernes agitation havde virket. I en artikel i „Politisk Revy“ skrev han, at „Kampagnen om atomvåben på dansk jord kan indtil videre betragtes som afsluttet...“. Han opfattede Socialdemokratiets løfter under valgkampen som et udtryk for, at partiet havde „sløffet forbeholdet“ om kernevåben på dansk jord under de nuværende omstændigheder. Samtidig mente Scharnberg at kunne se, at Venstre og de konservative ikke længere beklagede, at danske raketter ikke var bevæbnet med kernevåben.⁴⁰

Om Scharnberg reelt mente, at „Kampagnen mod Atomvåben“ havde haft succes op til valget, eller om han med artiklen blot forsøgte at holde moralen højt hos kernevåbenmodstanderne er uvist. Under alle omstændigheder var resultatet af folketingsvalget, at de to politiske partier, der stod kernevåbenmodstanderne nærmest, Det Radikale Venstre og Socialistisk Folkeparti, hver især havde tabt ét mandat. Socialdemokratiet og Venstre opnåede samme an-

³⁷ „Fredsuvennerne“ (leder), *Information*, 2. september 1964.

³⁸ „Per Hækkerup mellem SFer og atomfolk. Udenrigspolitik kan ikke raabes ud paa ethvert gadehjørne“, *Information*, 3. september 1964.

³⁹ Plakaten er optrykt på forsiden af Erik Boel, *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88*, 1988.

⁴⁰ Citeret efter Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 36-37.

tal mandater som ved valget i 1960, og Det Konservative Folkeparti, der var antiatombevægelsens stærkeste kritiker, vandt fire mandater. „Information“ udnævnte antiatombevægelsens ihærdigste kritiker Erik Kragh til „[d]en sejrende general“. Han blev citeret for et udsagn om, at valgresultatet måtte ses som „et udtryk for, at den urealistiske forsvarspolitik, som Svend Haugaard staar for, er faldet igennem over for vælgerne. I det hele taget har atomkampagnen og beslægtede organisationer vist, at have uhyre ringe appel hos vælgerne.“⁴¹ I „Pacifisten“ havde redaktionen til gengæld vanskeligt ved at finde lyspunkter ved valget. Ifølge bladets lederskribent betød mandaternes fordeling en „styrkelse af oprustningspolitikken“, ligesom de vanskeliggjorde „frigørelsen fra NATO-alliancen og det intime dansk-tyske militære samarbejde“. Alt i alt blev valget opfattet som en „*valse triste*“.⁴²

„Kampagnen mod Atomvåben“ nedlægges (1965-1967)

Efter folketingsvalget i 1964 var „Kampagnen mod Atomvåben“ og de øvrige kernevåbenmodstandere mindre aktive i den offentlige debat. Den danske kernevåbenpolitik lå fast. Afspændingsprocessen mellem Øst og Vest efterlod indtryk af, at den kolde krig var aftagende. I 1964 blev planerne om MLF reelt opgivet, og i 1965 blev de officielt taget af bordet.⁴³ Fra 1965 tiltrak andre spørgsmål sig offentlighedens opmærksomhed. Det gjaldt især krigen i Vietnam.

Ikke desto mindre videreførte „Kampagnen mod Atomvåben“ arbejdet med et nyt projekt. Det bestod i udstillingsvirksomhed og uddeling af pjecer med information om faren ved kernevåben. Projektet blev gennemført af en lille håndfuld af bevægelsens fremtrædende medlemmer, der turnerede rundt i Danmark i en bus. Når kampagnens bus nåede frem til en given by, skulle den stedlige lokalgruppe på forhånd have arrangeret møder på skoler og/eller arbejdspladser. Med den nye strategi var det hensigten at henvende sig direkte til befolkningen. Erfaringerne havde vist, at tiden var løbet fra påskemarcherne. Og samtidig havde indsatsen ved folketingsvalget i 1964 ikke båret frugt. Umiddelbart syntes den nye strategi ikke vellykket. Af „Kampagnen mod Atomvåbens“ egne optegnelser fremgår det, at der næsten ikke blev afholdt nogen møder på Sjælland i 1965. Lidt større succes havde bevægelsen på Fyn og i Jylland. Året efter gentog kampagnen projektet. Ved den lejlighed lykkedes det at få arrangeret godt og vel 22 møder. At dømmen efter den offentlige debat var der fortsat ikke tale om nogen succes.

⁴¹ „NATO-modstanderne gik svækket ud af valget“, *Information*, 23. september 1964. Heraf fremgik det tillige, at Fredspolitisk Folkeparti fik mindre end 10.000 stemmer. Om mandatfordelingen se Hanne Rasmussen og Mogens Rüdiger, *Tiden efter 1945*, s. 186.

⁴² „Valget...“, *Pacifisten*, nr. 10., 31. årg., oktober 1964, s. 95. Kursivering følger artiklen.

⁴³ Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 38.

Snarere tværtimod. Debatterne om kernevåben fyldt ikke længere avisernes overskrifter.

Gennem 1965, 1966 og 1967 deltog „Kampagnen mod Atomvåben“ også i aktioner uden for Danmark. Navnlig sluttede bevægelsen sig til kampagnen mod kernevåben i Vesttyskland, hvor der fortsat blev arrangeret påskemarcher. Forud for påsken 1966 bragte „Kampagnen mod Atomvåben“ en annonce i „Pacifisten“, hvori det forklaredes, at den vesttyske regering „med større og større styrke“ krævede „medbestemmelsesret over kernevåben“. Samtidig pågik der forhandlinger i Genève om indgåelse af en aftale om ikke-spredning af kernevåben. Såfremt Vesttyskland fik kernevåben, ville problemerne i Centraleuropa blive fastfrosset. Kampagnen opfordrede derfor læserne til at tilslutte sig påskens vesttyske demonstrationstog under sloganet:

„Mod vesttysk kernevåben under enhver form
For en standsning af atomoprustningen i Centraleuropa
For et atomfrit Europa“⁴⁴

At dømme efter „Kampagnen mod Atomvåbens“ indsats op til påskemarchen i Vesttyskland i 1966 fæstede den store forventninger hertil. Forud for påsken lod bevægelsen optrykke omkring 10.000 pjecer under titlen „For et atomfrit Centraleuropa“. Desuden udsendte kampagnen 10.000 breve til personer, som man håbede ville støtte projektet. Endelig søsattes en underskriftindsamling om „Tysklandsproblemerne“. Imidlertid var der tale om en stor fiasko. Blot få hundrede danskere tog turen til Vesttyskland, og debatten om „Tysklandsproblemet“ udeblev.⁴⁵ En Gallup-undersøgelse fra sommeren 1967 viste, at hvor 32 pct. af de adspurgte i 1947 havde et „uvenligt“ syn på „det tyske folk som helhed“, havde kun 8 pct. et „uvenligt“ syn på tyskerne i 1967. Samtidig var andelen af adspurgte, der havde et „venligt“ syn på tyskerne, steget fra 40 pct. i 1947 til 61 pct. 1967. Undersøgelsen fik Gallup til at konkludere, at det, man almindeligvis omtalte som „tyskerhadet“, måtte siges at „være stærkt på retur.“⁴⁶ At ungdommen ifølge undersøgelsen havde et langt mere „venligt“ syn på tyskerne end de ældre generationer, gjorde blot „Kampagnen mod Atomvåbens“ projekt vanskeligere, for hvis bevægelsen skulle have en fremtid, måtte den være i stand til at appellere til yngre generationer.

I marts 1967 besluttede „Kampagnen mod Atomvåben“ at nedlægge sit kontor i København og afvikle sin publikationsvirksomhed. Endelig blev der

⁴⁴ „Påskemarch 66 – hvorfor i Vesttyskland?“, *Pacifisten*, nr. 4., 33. årg., april 1966, s. 42; jf. Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 38-39.

⁴⁵ Johs. Nordentoft og Søren Hein Rasmussen, *Kampagnen mod Atomvåben og Vietnambevægelsen 1960-1972*, s. 39.

⁴⁶ Ugens Gallup nr. 25, 1967, „Tyskerhadet snart glemt“; http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1967_25.pdf. Offentliggjort 16. juli 1967. Set 1. februar 2005.

ved samme lejlighed truffet beslutning om, at kampagnen skulle destruere sit medlemskartotek. I bevægelsens sidste landsudsendelse blev det begrundet således:

„Lige siden kampagnens start har det været et grundlæggende princip, at det var den enkeltes arbejde mod atomvåben, som styrkede Kampagnen og holdt arbejdet mod atomvåben i gang. Vi har derved opnået, at arbejdet er blevet udadvendt og har medvirket til at rejse afgørende krig-fred spørgsmål ... Både demonstrationer og oplysningsarbejdet har i høj grad medvirket til at åbne den udenrigspolitiske debat i Danmark. Debatten er blevet mere nuanceret og har fået bredere omfang. I denne situation er der mindre brug for Kampagnens organisatoriske apparat, men så meget mere brug for den enkeltes indsats ... Det betyder ikke, at Kampagnen mod Atomvåben er standset – den kan ifølge vores grundlag ikke standses. Men vi erkender at den igangsættende støtte, som mange har fået af Kampagnen som organisation, ikke mere er til stede. Og det er en udfordring til de mennesker, som nu har fået erfaring i arbejdet. De kender værdien af indlæg i aviser, henvendelser til Folketingets medlemmer samt nødvendigheden af igen og igen at rejse spørgsmål.“⁴⁷

„Aldrig mere Krig“ vedblev at eksistere, og gennem tidsskriftet „Pacifisten“ agiterede organisationen også i de følgende år mod kernevåben. Der var dog tale om en debat for de allerede overbeviste, og indsatsen havde ikke samme gennemslagskraft som i de første år af 1960erne. Fra midten af 1960erne vendte opmærksomheden sig mod Vietnamkrigen i stedet for atomvåbnene.

---

⁴⁷ Citeret efter Klaus Jørgensen, *Atomvåbnenes rolle i dansk politik*, s. 90-91.

